

УДК 338.2

С. В. Степова,

к. е. н., доцент, Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ

В. А. Суприган,

к. т. н., доцент, Вінницький торговельно-економічний інститут КНТЕУ

МОДЕЛЮВАННЯ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

S. V. Stepova,

Associate professor of economic Cybernetics and information Technology Vinnitsa Institute of Trade and Economics Kyiv National University of Trade and Economics

V. A. Supryhan,

Associate professor of economic Cybernetics and information Technology Vinnitsa Institute of Trade and Economics Kyiv National University of Trade and Economics

MODELLING OF ENTERPRISE'S STRATEGIC DEVELOPMENT OF HOUSING AND MUNICIPAL SERVICES IN UKRAINE

У статті розглянуто основні аспекти стратегічного розвитку підприємств житлово-комунального характеру. Проведений аналіз сучасного стану ЖКХ у просторах економічного ринку України. Надані рекомендації щодо покращення функціонування такого роду підприємств.

The article discusses the basic aspects of the strategic development of housing and communal enterprises. The analysis of the current state utilities in spaces of economic market of Ukraine was made. There are several recommendations to improve the functioning of such enterprises.

Ключові слова: стратегічний розвиток, житлово-комунальне господарство, зовнішнє середовище, внутрішнє середовище, державне регулювання.

Key words: strategic development, housing and municipal services, external environment, internal environment, government regulation.

ВСТУП

Трансформаційні економічні процеси, що відбуваються в Україні та націлені на закріплення ринкових відносин та інтеграцію країни в Європейське співтовариство, характеризуються надзвичайною багатогранністю і динамічністю. У зв'язку з цим забезпечення реалізації визначеного курсу, успішна адаптація до глобальних змін потребують використання якісно нових методів, засобів і підходів до управління підприємствами. Це безпосередньо є актуальним і для підприємств житлово-комунального господарства (ЖКГ).

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Комунальний сектор економіки має свої істотні особливості з точки зору реформ, що проводяться. До цих пір не було сформовано конкурентне середовище в житлово-комунальній сфері, в результаті чого більшість підприємств ЖКГ, зокрема підприємства тепlopостачання, залишаються монополістами у виробництві та наданні послуг. Підвищення ефективності функціонування підприємств цього сектора стримується відсутністю чіткої системи контролю за обґрунтуванням тарифів і системи мотивації підвищення якості послуг і зниження витрат. Разом з тим, проблеми управління підприємствами ЖКГ розглядаються в наукових працях в основному на регіональному та галузевому рівнях. У той же час, в умовах формування в країні соціально орієнтованої ринкової економіки, теоретичні та прикладні аспекти

реформування та забезпечення ефективного функціонування підприємств житлово-комунального господарства вимагають подальшого дослідження даної тематики. Зокрема, немає чіткого уявлення про реструктуризацію підприємств ЖКГ, впровадження методів інноваційного розвитку, методичних розробок щодо формування тарифів на житлово-комунальні послуги. Все це призводить до необхідності детального дослідження та вдосконалення моделей стратегічного розвитку даного типу підприємств.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Проблеми, пов'язані з моделюванням розвитку комунального господарства, знайшли відображення в роботах багатьох вчених-економістів: Н.В. Абросимова, І.Н. Чернишова, І.Г. Мінц, Р.І. Орлової, А.К. Зайцевої, А.З. Проніна, В.Н. Кириченко, І. Бичковського, С.В. Щепіна, А.А. Аболіна, Н. Садовникова, Ф.Г. Тагизаде та інших. Із зарубіжних робіт слід відзначити П.Ф. Друкера, У. Кінга, Д. Кліландом, А.А. Томсона, А.Дж. Стрикленд, Я. Краю, О. Вільямсона. Проведені ними дослідження з даної проблеми зробили величезний внесок в економічну науку. Однак слід зазначити, що більшість досліджень було спрямовано на розробку загальних рекомендацій щодо розвитку комунального господарства в цілому і практично не приділялася увага стратегії розвитку комунальних підприємств.

Недостатня вивченість проблеми формування стратегії розвитку комунальних підприємств та її ефективної реалізації зумовила актуальність теми дослідження.

РЕЗУЛЬТАТИ

Завданням даної статті є формування загальних теоретичних та практичних засад стратегічного розвитку підприємств житлово-комунального сектора.

Розвиток суспільства являє собою єдиний безперервний потік історичних подій, закономірності протікання яких обумовлюються ходом трансформації продуктивних сил, наступністю і послідовністю зміни виробничих відносин. Способи виробництва є складними утвореннями (надвеликими системами), структурні елементи яких представляють собою величезні сукупності різноманітних науково-технологічних, економічних, виробничих, культурних, політичних факторів та відносин.

Головними рисами, які характеризують сучасний етап економічного розвитку, є інтенсифікація виробництва, високий рівень науково-технічного прогресу. Цьому періодові властиві: швидкі зміни навколишнього середовища, посилення конкуренції і мінливість ринкових позицій підприємств. Житлове господарство — основа соціальної сфери. Сьогодні воно є однією з найменш оснащених сучасними технологіями галузей комунального господарства. Тому саме у цій сфері особливо важливим є правильний вибір стратегії розвитку та безпосередньо його управління [2].

При побудові ринкової економіки, переходу галузі на повну самоокупність, разом з переходом інших галузей, особливо енергопостачальних, до світових цін на свою продукцію і послуги, значно підвищилась собівартість житлово-комунальних послуг. Підприємства ЖКГ опинилися в дуже складній ситуації. Галузь фактично збанкрутіла.

Тепер кожне друге підприємство ЖКГ збиткове. Ще більшими темпами зростають суми збитків. Сьогодні знос основних фондів підприємств, що здійснюють житлово-комунальні послуги в Україні, досяг високого рівня. Це негативно впливає на якість та обсяги наданих послуг споживачам. Одним з основних завдань реформування ЖКГ в Україні є подолання монополізму підприємств галузі. Хід ринкової трансформації економічної сфери неминуче вимагає посилення уваги до проблем реформування ЖКГ. Створення відповідного ходу економічних реформ ефективного ринкового механізму функціонування ЖКГ припускає рішення не тільки низки організаційних проблем, а й створення системи економічних методів впливу на виробників і споживачів житлово-комунальних послуг, стимулюючих проведення ними ресурсозберігаючої політики. Вирішення цієї проблеми передбачає, в першу чергу, розробку та поступове впровадження економічно обґрунтованих цін і тарифів на житлово-комунальні послуги з одночасним реформуванням цієї сфери економіки [1].

На діяльність житлово-комунального підприємства, як будь-якого суб'єкта економіки, впливає безліч чинників. Як відомо, жодна виробнича система не функціонує у вакуумі. Вона знаходиться в сильно диференційованому середовищі, яке ніколи не буває стабільним. І кожна організація повинна не тільки знати своє оточення, але й вміти реагувати на зміни. Щоб ефективно функціонувати в умовах постійно змінного середовища, необхідно чітко уявляти основні фактори, які можуть впливати на діяльність підприємства з боку цього середовища.

Аналіз досліджень з даного питання дозволяє виділити три рівні середовища, тобто всіх факторів, з якими стикається підприємство, а саме: зовнішнє, безпосереднє і внутрішнє [8].

Зовнішнє середовище представлено сукупністю елементів, що не входять до складу підприємства, але вплива-

ють на нього через здійснення певних дій. Трансформаційні процеси вітчизняної економіки і прискорення процесів глобалізації зумовили стрімкий, непередбачуваний, а іноді і хаотичний характер впливу зовнішніх факторів. Грунтуючись на групуванні умов зовнішнього оточення і проведених досліджень, можна виділити основні макроекономічні фактори, що впливають на розвиток підприємств житлово-комунальної галузі:

1) політичні (стан нормативно-законодавчого поля і, перш за все, його вплив на реформування галузі; характер висвітлення засобами масової інформації результатів ринкових перетворень і т.д.);

2) економічні (ситуація в економіці країни; характер бюджетної та податкової політики: пріоритетність державних бюджетних витрат, державна фінансова підтримка розвитку галузі, формування та виконання місцевих бюджетів, наявність пільг та диференційованих ставок податків; прогресивність цінової, тарифної політики; інвестиційна привабливість економіки та ЖКГ);

3) соціальні (рівень соціалізації реформ економіки і соціальної значущості послуг ЖКГ; соціальне та демографічне становище в суспільстві; характер структури потреб населення, індивідуалізація запитів споживачів; рівень платоспроможності і ступінь диференціації доходів споживачів послуг та ін.);

4) екологічні (рівень природного потенціалу країни, регіону; природні умови діяльності підприємства; реальний і допустимий рівні несприятливого впливу на навколишнє середовище; тенденції екологічних змін навкруги підприємства; діяльність екологічних організацій);

5) технологічні (рівень стимулювання технічного прогресу в суспільстві і в області, рівень відповідності науково-дослідних робіт стратегічним планам розвитку економіки; наявність необхідного рівня виробничих потужностей і технологій підприємств галузі; характер інноваційної політики);

6) міжнародне середовище (характер взаємин і впливу міжнародних інститутів на економіку країни; стан, тенденції розвитку міжнародних економічних відносин та наявність міжнародних багатосторонніх і двосторонніх договорів, міжнародних комунікацій) [5].

Формування економічної стратегії розвитку житлово-комунального підприємства обумовлює необхідність використання системного підходу, згідно з яким підприємство розглядається як система взаємопов'язаних характеристик внутрішнього і зовнішнього середовища. Системний підхід вимагає враховувати складні взаємозв'язки, що існують усередині самої системи — підприємства, і різних її взаємодій з навколишнім середовищем.

В основі формування стратегії закладений ситуаційний аналіз, завданням якого є визначення ситуацій, в якій знаходиться підприємство, тобто визначення місця, яке воно займає в загальному економічному просторі, основних факторів, що впливають на його діяльність, а також укрупнених характеристик підприємства в цілому. Системний підхід, розвитком якого є ситуаційний підхід, встановлює взаємодію частин системи, в той час як ситуаційний підхід дозволяє забезпечити професійне управління конкретною ситуацією. Найбільш поширеним методом аналізу середовища є SWOT-аналіз, результатом застосування якого є матриця SWOT-аналізу. Саме сильні і слабкі сторони внутрішнього середовища, загрози і можливості зовнішнього середовища визначають успішне функціонування житлово-комунального підприємства. А встановлення ланцюгових зв'язків між ними дозволяє сформулювати стратегію діяльності підприємства [6].

Побудова гнучкої системи державного регулювання напрямів розвитку ЖКГ та залучення ефективного механізму впливу на ситуацію в галузі несуть в собі потенціал економічного зростання і фінансового оздоровлення комуналь-

них підприємств. Проведені дослідження показують, що без певної державної підтримки вихід галузі з кризового стану неможливий. Крім того, всі моделі стратегічного розвитку галузі та підприємств, не забезпечених державною підтримкою, будуть залишатися лише теоретичними намірами без практичної реалізації.

У першу чергу, це питання оподаткування галузі. На наш погляд, житлово-комунальне господарство є тією галуззю економіки, яка повинна отримати податкові пільги, оскільки, як вже зазначалося, стабілізація діяльності підприємств ЖКГ позитивно позначиться на роботі всього народного господарства.

Зокрема, податкові пільги повинні надаватися по таких податках, як податок на прибуток підприємств і податок на додану вартість. Пропонуємо суми нарахованого податку на прибуток підприємств залишати в розпорядженні підприємств, а не перераховувати у бюджет. Однак кошти від податку обов'язково направляються на технічне переоснащення підприємства. У разі використання коштів не за призначенням підприємство сплачує штраф у розмірі нецільового використання коштів і пеню. Суми ПДВ, нарахованого на вартість реалізованих житлово-комунальних послуг, також не повинні перераховуватися до бюджету, а зараховуватися до спеціального фонду і також використовуватися на стабілізацію роботи підприємств галузі.

Не менш важливим напрямом розвитку галузі вважаємо кредитну підтримку. Фінансовий стан комунальних підприємств не дозволяє їм самостійно користуватися кредитами, оскільки фінансові установи не передбачають повернення наданих кредитів. У той же час державою не розроблений механізм гарантій для залучення позикових коштів на фінансування капітальних інвестицій. Відсутність механізму кредитування галузі є значним стримуючим фактором її розвитку. Вважаємо, що і в цьому випадку потрібно застосувати механізм, який використовується сьогодні для підтримки сільського господарства, а саме механізм здешевлення довго- і короткострокових кредитів. Такий механізм передбачає включення кредитної суми до вартості наданих послуг, а погашення відсотків за кредитами повинно відбуватися за рахунок бюджетних коштів [4].

Наявність такої державної гарантії зацікавлює вітчизняні фінансові установи, оскільки повернення кредитів і сплата відсотків є гарантованими. Тобто фінансові установи можуть значно знизити процентну ставку по кредитах, оскільки не потрібно закладати ризики на неповернення кредиту. Цікава думка про створення муніципальних банків, які б спеціалізувалися на кредитну підтримку галузі. Відповідні зміни мають бути внесені в чинне законодавство, зокрема Закону України "Про банки і банківську діяльність", який не передбачає створення таких банків. Практика створення таких банків існує в Російській Федерації [7].

На сучасному етапі розвитку економіки з метою зниження собівартості продукції ЖКГ, поряд з необхідністю зростання продуктивності праці і відповідного зменшення частки заробітної плати робітників і умовно-постійних витрат у загальній їх сумі, скорочення цехових і загально експлуатаційних витрат, поліпшення використання виробничих потужностей і ліквідації невиробничих витрат, особливого значення набуває економія матеріалів, палива, електроенергії. Зниження їх витрат на виробництво одиниці продукції має досягатися шляхом поліпшення конструкції енергетичних котлів, насосних агрегатів, рухомого складу електротранспорту, удосконалення технологічних процесів, а також здійснення організаційно-технічних заходів, спрямованих на підвищення коефіцієнта корисної дії електроагрегатів, своєчасного проведення профілактичних ремонтів обладнання [3].

Стратегічні заходи, впровадження яких матиме істотний вплив на розвиток підприємств водопостачання, зводяться до наступного:

1) перерахування ПДВ на житлово-комунальні послуги населенню на оновлення основних фондів комунальних об'єктів і мереж;

2) визначення в законодавчому порядку заходів впливу на квартиронаймачів в житлових будинках, які систематично не сплачують житлово-комунальні послуги;

3) встановлення мораторію в законодавчому порядку на вирішення питання про застосування в повному обсязі штрафних санкцій підприємству при несвоєчасній оплаті за водопостачання;

4) зміна Закону України "Про закупівлю матеріалів, машин, механізмів та обладнання в частині організації тарифів", оскільки нинішня організація тендерів негативно впливає на нормальну організацію діяльності підприємств ЖКГ і вимагає великої кількості часу на придбання необхідних матеріальних ресурсів для проведення поточних ремонтів основних заходів комунальних об'єктів та мереж.

ВИСНОВКИ

Таким чином, підсумовуючи вищевикладене, можна зробити наступні висновки.

1. Житлово-комунальне господарство є однією з найвідсталіших галузей економіки України, тому дослідження змісту, методів і заходів розробки та впровадження економічних стратегій є надзвичайно актуальним в сучасних умовах.

2. Потрібно сприяти направленню підприємствами певної частини прибутку в стабілізаційний фонд підтримки ЖКГ, ці кошти повинні звільнятися від оподаткування.

3. Необхідно впровадити низку заходів, які матимуть суттєвий вплив на розвиток підприємств теплоенергетики.

4. Важливим напрямом розвитку галузі є кредитна підтримка. Фінансовий стан комунальних підприємств не дозволяє їм самостійно користуватися кредитами, оскільки фінансові установи не передбачають повернення наданих кредитів. У той же час державою не розроблений механізм гарантій для залучення позикових коштів на фінансування капітальних інвестицій. Відсутність механізму кредитування галузі є значним стримуючим фактором її розвитку.

5. Необхідно впровадити ідею створення муніципальних банків, які б спеціалізувалися на кредитній підтримці галузі.

Література:

- Бронер Д.Л. Экономика и статистика жилищно-коммунального хозяйства / Бронер Д.Л. — Ростов-на-Дону: Ростовское книжное изд-во, 2010.
 - Веселовский Б.Б. Коммунальное хозяйство в цифрах и диаграммах / Веселовский Б.Б. — Киев: Наукова думка, 2008.
 - Вофси И.С. Планирование жилищно-коммунального хозяйства / И.С. Вофси // Серия "В помощь экономисту и плановику" — М., 2009.
 - Гольцман Л.П. Экономика коммунального предприятия и расчетные цены / Гольцман Л.П., Федулова Л.А. — М.: Экономика, 2011. — 126 с.
 - Денисов Н.В. Жилищно-коммунальный комплекс: концепция реформы / Н.В. Денисов // Экономист. — 2010. — № 5. — С. 71—75.
 - Чернышов Л.Н. Демонполизация и развитие конкуренции в ЖКХ / Л.Н. Чернышов // Промышленное и гражданское строительство. — 2008. — №5. — С. 3—6.
 - Щепина В.Д. Плюсы и минусы реформы ЖКХ / В.Д. Щепина // Экономика. Право. Менеджмент. — 2010. — март (№ 12). — С. 3.
 - Ford A., Geinzer J. Adding UN certainty to least-cost planning a case study of efficiency standards in the Northwest / Energy policy. — 1990. — Vol. 18, № 4. — P. 331—339.
- Стаття надійшла до редакції 23.04.2013 р.*